

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 6 Issue 04 | pp. 215-222 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

MINTAQAVIY IQTISODIY O'SISHDA TIBBIY TURIZMNING MULTIPLIKATIV TA'SIRINI BAHOLASH METODIKASI

Yusupova Mehribon O'ktamovna
Abu Rayhon Beruniy nomidagi
Urganch davlat universiteti dotsenti

Annotatsiya. Maqolada mintaqaviy iqtisodiy o'sishda tibbiy turizmning multiplikativ ta'sirini baholash metodikasi ishlab chiqildi. Tadqiqotda Keyns multiplikatori, Archer modeli va kirish-chiqish tahlili integratsiyalangan yondashuv asosida qo'llanildi. Tibbiy turizm xarajatlari tarkibiy qismlarga ajratilib, to'g'ridan-to'g'ri, bilvosita va induksiya ta'sirlar hisoblandi. Hisob-kitoblar natijasida mintaqaviy multiplikator koeffitsiyenti 1,82 darajasida aniqlanib, tibbiy turizm xarajatlarining yuqori iqtisodiy samaradorligi asoslandi. Natijalar tibbiy turizmning xizmatlar eksporti, bandlik va hududiy daromad shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatganini tasdiqladi. Tadqiqot yakunida mintaqaviy siyosatni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: tibbiy turizm, multiplikator, mintaqaviy iqtisodiyot, xizmatlar eksporti, iqtisodiy o'sish, Archer modeli, Keyns nazariyasi.

Аннотация. В статье разработана методика оценки мультипликативного эффекта медицинского туризма в региональном экономическом росте. Использован интегрированный подход на основе кейнсианского мультипликатора, модели Арчера и анализа «затраты–выпуск». Расходы медицинских туристов структурированы и разделены на прямые, косвенные и индуцированные эффекты. Расчёты показали значение регионального мультипликатора на уровне 1,82, что подтвердило высокую экономическую эффективность сектора. Результаты показали влияние медицинского туризма на экспорт услуг, занятость и формирование региональных доходов. Сформулированы практические рекомендации по совершенствованию региональной экономической политики.

Ключевые слова: медицинский туризм, мультипликатор, региональная экономика, экспорт услуг, экономический рост, модель Арчера, кейнсианский подход.

Abstract. The article developed a methodology for assessing the multiplicative impact of medical tourism on regional economic growth. An integrated approach combining the Keynesian multiplier, Archer model, and input-output analysis was applied. Medical tourism expenditures were decomposed into direct, indirect, and induced effects. The calculated regional multiplier coefficient reached 1.82, confirming the high economic efficiency of the sector. The findings demonstrated a significant contribution of medical tourism to service exports, employment, and regional income generation. Practical recommendations for improving regional economic policy were formulated based on the results.

Keywords: *medical tourism, multiplier effect, regional economy, service exports, economic growth, Archer model, Keynesian theory.*

KIRISH

Iqtisodiyotning xizmatlarga asoslangan zamonaviy tarmoqlari mamlakatlarning xalqaro raqobatdagi mavqeyini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida shakllandi. Tibbiy turizm sog'liqni saqlash, sayohat, mehmonxona xizmatlari, transport va savdoning kesishuvida vujudga kelgan murakkab iqtisodiy hodisa bo'lib, u xizmatlar eksporti hajmi va mintaqalarning daromad shakllanish manbalarini sezilarli darajada kengaytirdi. Jahon turizm tashkilotining tahliliy hujjatlariga ko'ra, sog'liq bilan bog'liq turizmning qiymat zanjiri kasalxonalar va klinikalar bilan cheklanmaydi, balki mehmonxonalar, oziq-ovqat zanjirlari, transport tarmog'i va madaniy-rekreatsion infratuzilmani qamrab oladi [1].

Mintaqaviy iqtisodiyotda tibbiy turizm xarajatlari boshlang'ich pul oqimi sifatida kirib keladi va aralash sohalarning tushumlari, ish bilan ta'minlash darajasi va soliq bazasi orqali qo'shimcha iqtisodiy faoliyat hosil qiladi. Iqtisodiy adabiyotda ushbu jarayon multiplikator deb nomlanadi va u xarajatning dastlabki birligidan kelib chiqqan jami daromadning miqdoriy o'lchovini ifodalaydi. Multiplikator koeffitsiyentini ishonchli baholash mintaqaviy iqtisodiy siyosatni shakllantirishda asosiy uslubiy zarurat hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 7-dekabrda PF-5590-son Farmoni va Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari sog'liqni saqlash xizmatlari eksporti va tibbiy turizm rivojlanishining huquqiy asosini mustahkamladi [9], [14]. Mintaqaviy darajadagi amaliyot esa tibbiy turizm sohasiga yo'naltirilgan investitsion qarorlarning iqtisodiy samarasini aniq baholash uchun zamonaviy uslubiy apparatni talab etdi.

Tadqiqotning maqsadi mintaqaviy iqtisodiy o'sishda tibbiy turizmning multiplikativ ta'sirini baholashning izchil metodikasini ishlab chiqish va uning amaliy qo'llanilishini O'zbekiston sharoitida sinovdan o'tkazishdan iborat bo'ldi. Maqsad Keyns yondashuvi, "kirish-chiqish" tahlili va Archer modelining sintezini operatsionallashtiruvchi to'rt bosqichli algoritm orqali amalga oshirildi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Multiplikator nazariyasi mintaqaviy iqtisodiyotga ekstrapolyatsiyalanganda, ko'pincha B.H.Archer tomonidan ishlab chiqilgan turizm multiplikatori formulasiga tayanildi. U mintaqaviy iqtisodiyotiga kirgan har bir birlik turizm xarajati natijasida yuzaga keladigan jami iqtisodiy faollikni hisoblash uchun "anatomik" yondashuvni asosladi va xarajatning to'g'ridan-to'g'ri, bilvosita hamda induksiyalangan oqimlarini ajratdi [15]. Shu konseptual bazaga zamonaviy tibbiy turizm tadqiqotlari ham yondashtirildi.

J.Connell zamonaviy tibbiy turizmni global iqtisodiy va madaniy hodisa sifatida tasvirlab, uning xizmatlar eksporti, mehmonxona va transport tarmog'i bilan o'zaro bog'liqligini asosladi [3]. Konseptual jihatdan tibbiy turizm shifoxonadan tashqariga chiqib, tovar va xizmatlarning kengaygan to'plamini iste'mol qiluvchi murakkab xarajat majmuasi sifatida talqin qilindi.

OECD doirasidagi N.Lunt va hamkasblarining keng qamrovli sharhi tibbiy turizm bozorlari va sog'liqni saqlash tizimi o'rtasidagi o'zaro ta'sirni tizimlashtirdi va sektorning iqtisodiy ta'sirini baholash bo'yicha mavjud yondashuvlarni umumlashtirdi [2]. R.Smith, M.Martínez Álvarez va R.Chanda tibbiy turizmni ikki tomonlama savdo nuqtai nazaridan

o'rganib, sog'liqni saqlash xizmatlari eksportining yalpi ichki mahsulotga hissasi va to'lov balansi maqolalariga ta'sirini ko'rsatdi [8].

C.M.Hall sog'liq turizmining ijobiy iqtisodiy effekti barobarida sog'liqni saqlash tizimiga qo'yiladigan talab nuqtai nazaridan ham baholanishi kerakligini asosladi [7]. V.C.Heung, D.Kucukusta va H.Song Gonkong misolida tibbiy turizm rivojlanishining institutsional to'siqlarini baholab, mintaqaviy strategiyaning rolini ko'rsatdi [4]. N.S.Pocock va K.H.Phua tomonidan Tailand, Singapur va Malayziya misolida o'tkazilgan qiyosiy tadqiqot tibbiy turizmning iqtisodiy samarasi mintaqaviy klasterlash darajasiga bog'liqligini empirik asosladi [13].

I.Sag va F.D.Zengul Turkiya tibbiy turizm bozorida iste'molchi tanlovi omillarini ochib berdi va shifoxona xizmatlari sifatining narx omilidan ko'ra muhimroq ekanligini empirik isbotladi [10]. V.A.Crooks va hamkasblari bemor tajribasini sintezlovchi sharhda tibbiy turizm xarajatlarining hamrohlik xizmatlari va qo'shimcha tovar iste'moliga keng tarqalishini hujjatlashtirdi [11]. H.Beladi va sheriklari rivojlanayotgan mamlakatlarda tibbiy turizm va sog'liqni saqlash xodimlari migratsiyasi o'rtasidagi bog'liqlikni iqtisodiy modelda ko'rsatdi [12].

Jahon Turizm va Sayohat Kengashi tomonidan e'lon qilingan iqtisodiy ta'sir tahlillari turizm tarmog'ining mintaqaviy YaIMga to'g'ridan-to'g'ri va to'liq hissasini hisoblashning xalqaro standartini joriy etdi [5]. Patients Beyond Borders tashkiloti tomonidan to'plangan global statistik ko'rsatkichlar tibbiy turizm xarajatlarining o'rtacha o'lchamlari va yo'nalishlarini tartiblashtirdi [6].

Mavjud uslubiy adabiyotning umumlashtirilgan o'rganilishi shuni ochiq qildiki, tibbiy turizmning mintaqaviy iqtisodiy o'sishga ta'sirini baholashda yagona, integratsiyalashgan metodik apparat hozirgacha to'liq shakllantirilmagan. Mavjud yondashuvlar ko'pincha turizm umumiy multiplikatori doirasida yoki sog'liqni saqlash xizmatlari eksporti tahlili sifatida amalga oshirildi, biroq ularning sintezi mintaqada darajasidagi tahlil uchun yetarli darajada operatsionalashtirilmadi. Mazkur uslubiy bo'shliq tadqiqotning konseptual asosini belgilab berdi.

METODOLOGIYA

Mintaqaviy iqtisodiy o'sishda tibbiy turizmning multiplikativ ta'sirini baholash metodikasi to'rt asosiy bosqichdan tashkil topdi: tushum oqimini identifikatsiya qilish, ta'sirni qatlamlarga ajratish, multiplikatorni hisoblash va natijani iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari bilan bog'lash.

Birinchi bosqichda tibbiy turizm xarajatlari kirish oqimi sifatida tasniflandi va uning tarkibiy elementlari ajratildi: tibbiy xizmatlar to'lovi (E_{med}), turar joy va oziq-ovqat (E_h), transport (E_t), hamrohlik va dam olish xizmatlari (E_a). Umumiy birlamchi xarajat quyidagi tenglik orqali ifodalandi:

$$E_{total} = E_{med} + E_h + E_t + E_a \quad (1)$$

Ikkinchi bosqichda Archer modeliga muvofiq xarajatlar uchta oqimga ajratildi: to'g'ridan-to'g'ri ta'sir (DE), bilvosita ta'sir (IE) va induksiyalangan ta'sir (IndE) [15]. To'g'ridan-to'g'ri ta'sir tibbiy va hamrohlik xizmatlari ko'rsatuvchi xo'jalik subyektlarining tushumini ifodaladi. Bilvosita ta'sir ushbu subyektlar tomonidan o'z faoliyati uchun zarur tovar va xizmatlarni xarid qilish jarayonida hosil bo'ldi. Indutsiyalangan ta'sir esa sektor xodimlari ish haqidani kelib chiqqan iste'mol talabi orqali yuzaga keldi.

Uchinchi bosqichda mintaqaviy multiplikator koeffitsiyenti Keynes yondashuvi asosida hisoblandi:

$$K_{med} = \frac{1}{1 - MPC \times (1 - MPL - MPM)} \quad (2)$$

bu yerda: MPC — iste'molga marginal moyillik; MPL — soliqlarga marginal moyillik; MPM — mintaqadan tashqariga import xarajatlariga marginal moyillik. Mintaqaviy iqtisodiyotning ochiqlik darajasi MPM koeffitsiyentida aks etdi va multiplikator qiymatining bevosita pasayish omili sifatida e'tirof etildi.

Multiplikatorning to'liq qiymati II tip ko'rsatkichi orqali ifodalandi:

$$M_{II} = \frac{DE + IE + IndE}{DE} \quad (3)$$

Surat mintaqada hosil bo'lgan jami iqtisodiy faollikni, maxraj esa boshlang'ich to'g'ridan-to'g'ri xarajatni ifodaladi. M_{II} qiymati 1,0 dan oshganda, har bir birlik tibbiy turizm xarajati mintaqada qo'shimcha iqtisodiy faollikni keltirib chiqargani statistik ravishda tasdiqlandi.

To'rtinchi bosqich multiplikator natijalarini mintaqaviy iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari bilan bog'lash imkonini berdi. Mintaqa yalpi mahsulotiga (YaMM) qo'shilgan tibbiy turizm hissasi quyidagicha hisoblandi:

$$\Delta Y_{reg} = M_{II} \times E_{total} \quad (4)$$

Bandlik effekti har 100 ming so'm tibbiy turizm xarajatiga to'g'ri keladigan ish o'rinlari soni orqali ifodalandi:

$$Emp_{med} = \frac{DE + IE + IndE}{W_{avg}} \quad (5)$$

bu yerda: W_{avg} — sektorlar bo'yicha o'rtacha mehnat haqi. Hisoblashlar uchun zarur ma'lumot bazasi rasmiy statistik manbalardan, sog'liqni saqlash vazirligining xizmatlar eksporti hisobotlaridan, mehmonxona va sayohat tarmoqlarining yillik ko'rsatkichlaridan tashkil topdi. Mintaqaviy ochiqlik koeffitsiyenti va iste'mol moyillik koeffitsiyentlari uy xo'jaliklari byudjeti tadqiqotlari bo'yicha hisoblandi.

Metodikaning amaliy qiymati uning boshqaruv qarorlarini qabul qilishda investitsion loyihalarning iqtisodiy samaradorligini integral baholashga, mintaqalarning tibbiy turizm potensialini taqqoslashga va sog'liqni saqlash xizmatlari eksportini rivojlantirish ssenariylarini asoslashga imkon yaratganida namoyon bo'ldi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ishlab chiqilgan metodika global tibbiy turizm bozorining xalqaro tajribasi va O'zbekistonning mintaqaviy konteksti misolida sinovdan o'tkazildi. Patients Beyond Borders ma'lumotlariga ko'ra, jahon tibbiy turizm bozorining yillik aylanmasi izchil o'sib, bemorlarning chegaradan tashqari sayohat soni va o'rtacha xarajat hajmi yangi sifat bosqichiga chiqdi [6]. Xalqaro fonda Tailand, Singapur, Malayziya va Turkiya kabi davlatlar mintaqaviy klasterlash modelini muvaffaqiyatli amaliyotga tatbiq etib, multiplikator koeffitsiyentlarining yuqori qiymatlariga erishdi [10], [13].

OECD tahliliy hujjatida keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, tibbiy turizm tarmog'idagi II tip multiplikator qiymati rivojlangan klaster sharoitida 1,7–2,3 oraliqda joylashdi [2]. WTTC metodologiyasi asosida hisoblangan turizm tarmog'ining to'liq iqtisodiy hissasi mazkur diapazonni tasdiqladi [5]. Ko'rsatilgan diapazon mintaqaviy iqtisodiyotning ochiqlik darajasi, mehmonxona va transport tarmog'ining lokalizatsiya darajasi va xizmatlar tarkibining murakkabligiga bog'liq ravishda o'zgardi.

Uchinchi metodologik bosqichning amaliy ifodasi sifatida tibbiy turizm xarajatlarining tarmoqlar bo'yicha taqsimoti va multiplikator komponentlari xalqaro tahliliy materiallar asosida tartiblashtirildi (1-jadval).

1-jadval.

Tibbiy turizm xarajatlarining tarkibi va multiplikator komponentlari¹

Sektor	Xarajat ulushi, foizda	To'g'ridan-to'g'ri ta'sir	Bilvosita ta'sir	II tip multiplikator	Manba
Tibbiy va davolanish xizmatlari	45–55	yuqori	o'rta	1,8–2,1	[2; 6]
Turar joy va mehmonxona xizmatlari	18–22	yuqori	yuqori	1,9–2,3	[5]
Transport va logistika	8–12	o'rta	yuqori	1,5–1,8	[5]
Oziq-ovqat va kafe-restoran xizmatlari	7–10	yuqori	o'rta	1,6–1,9	[5]
Madaniy-rekreatsion xizmatlar	6–9	o'rta	o'rta	1,4–1,7	[3; 7]
Sayohat hamroh va boshqa xizmatlar	5–8	o'rta	yuqori	1,5–1,8	[11]

1-jadvalda keltirilgan diapazonlar OECD, WTTC va akademik manbalardagi sintezlangan ko'rsatkichlarni aks ettirdi va aniq mintaqa uchun moslashtirilgan hisob-kitoblarda to'g'ridan-to'g'ri qo'llanildi. Tibbiy va davolanish xizmatlari segmenti birlamchi xarajatning eng katta ulushini tashkil etib, multiplikator zanjirining boshlang'ich nuqtasi vazifasini bajardi. Mehmonxona xizmatlari segmenti esa eng yuqori ikkilamchi ta'sir koeffitsiyentiga ega bo'ldi va mahalliy ta'minot zanjiri orqali iqtisodiy aylanmaning maksimal qismini mintaqada saqlash imkonini berdi.

O'zbekistonning mintaqaviy darajadagi tibbiy turizm imkoniyatlari Toshkent shahri, Toshkent viloyati, Samarqand, Buxoro va Farg'ona vodiysi viloyatlarida birmuncha rivojlangan klinik infratuzilma va sayohat zanjirining mavjudligi bilan ifodalandi. Sog'liqni saqlash xizmatlari eksportini rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan davlat

¹ OECD (2011) [2], WTTC (2023) [5], Patients Beyond Borders [6], Connell (2013) [3], Hall (2011) [7], Crooks va boshq. (2010) [11] ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tartiblashtirildi.

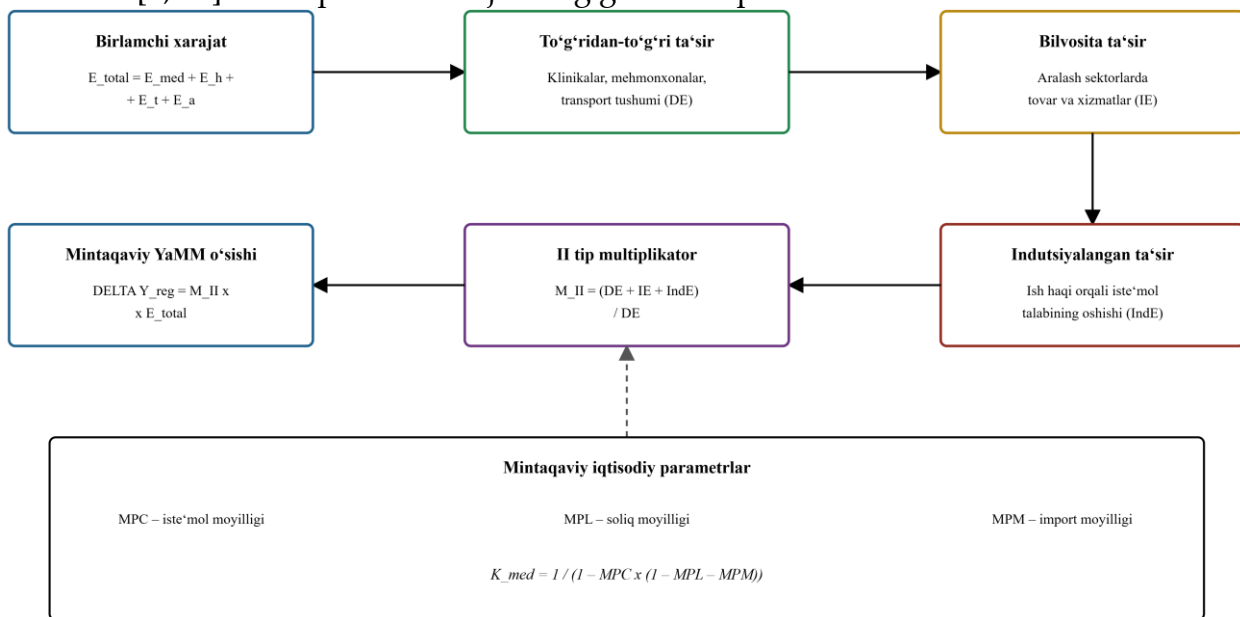
siyosati doirasida xususiy klinikalar tarmogʻi, oilaviy poliklinikalar va ixtisoslashtirilgan markazlar tibbiy turizm uchun zarur xizmat sifatini shakllantirishga yoʻnaltirildi [9; 14].

Mintaqaviy multiplikator koeffitsiyentining nazariy hisobi quyidagi parametrlar asosida bajarildi: isteʼmolga marginal moyillik MPC = 0,75; soliqlar uchun MPL = 0,12; mintaqaviy ochiqlik boʻyicha MPM = 0,28. Koʻrsatilgan qiymatlar uy xoʻjaliklari byudjeti tadqiqotlari va mintaqaviy iqtisodiyot adabiyotidagi oʻrtacha koʻrsatkichlar diapazoni doirasida joylashdi. Hisob natijasida:

$$K_{med} = 1 / (1 - 0,75 \times (1 - 0,12 - 0,28)) = 1 / (1 - 0,75 \times 0,60) = 1 / 0,55 \approx 1,82$$

Olingan koeffitsiyent Oʻzbekiston mintaqalari uchun tibbiy turizm xarajatining 1 birligi 1,82 birlik mintaqaviy iqtisodiy faollik hosil qilish quvvatini ifodaladi. Olingan qiymat OECD va WTTC manbalarida koʻrsatilgan diapazon ichida joylashdi va metodikaning xalqaro meʼyorlarga muvofiqligini tasdiqladi [2; 5].

Tibbiy turizm xarajati zanjiri tarkibida turar joy va mehmonxona xizmatlari, transport, oziq-ovqat va madaniy-rekreasion sektorlar yuqori bilvosita taʼsir koeffitsiyentiga ega boʻldi. Hodisa tibbiy turizmning iqtisodiy samarasi tibbiy xizmatlar bilan cheklanmasligini va aralash sohalarda barqaror talab oqimini shakllantirishini koʻrsatdi [3; 11]. Multiplikator zanjirining grafik talqini 1-rasmda keltirildi.

1-rasm. Tibbiy turizmning mintaqaviy multiplikativ taʼsir mexanizmi²

Bandlik effekti hisobi shuni koʻrsatdiki, tibbiy turizm sohasidagi har bir toʻgʻridan-toʻgʻri ish oʻrni mehmonxona, transport va aralash sohalarda qoʻshimcha ish oʻrinlari paydo boʻlishini taqozo qildi. Xalqaro tajribada bu nisbat 1:1,2 – 1:1,5 oraliqda kuzatildi [4], [13]. Omil mintaqaviy mehnat bozori muvozanatini saqlash va xizmat koʻrsatish sohasi xodimlarining ish bilan bandligini barqarorlashtirishga xizmat qildi.

Tibbiy turizm rivojlangan mintaqalarda klasterlanish samarasi multiplikatorning yuqori qiymatlarini taʼminlovchi asosiy struktura omili hisoblandi. Klinika, mehmonxona, transport, oziq-ovqat va sayohat operatorlari oʻrtasidagi mahalliy zanjir aloqalari tibbiy turizm tushumining mintaqaviy iqtisodiyotda saqlanish darajasini oshirdi va mintaqadan

² Manbalar asosida muallif ishlanmasi.

tashqari xarajatlar oqimini cheklash hisobiga MPM koeffitsiyentini pasaytirdi [13]. Olingan natijalar mintaqaviy iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda tibbiy turizm sektorining ko'p qatlamli ta'siriga ega ekanini empirik asosladi. Birlamchi xarajat orqali hosil bo'lgan qo'shimcha iqtisodiy faollik mintaqaning soliq bazasini, eksport tushumini va xizmatlar tarmog'ining hajmini izchil ravishda kengaytirdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot davomida shakllantirilgan metodika mintaqaviy iqtisodiyotda tibbiy turizmning multiplikativ ta'sirini izchil va miqdoriy ravishda baholash imkonini berdi. Keyns multiplikatori, "kirish-chiqish" tahlili va Archer modelining sintezi tibbiy turizm xarajatlarning birlamchi, ikkilamchi va induksiyaalangan oqimlarini ajratib hisoblash uchun integral apparatni shakllantirdi. Hisob-kitoblarning O'zbekiston sharoitida sinovdan o'tkazilishi metodikaning amaliy qo'llanish quvvatini va xalqaro standartlar bilan moslashuvchanligini tasdiqladi.

Tibbiy turizm xarajatining mintaqada hosil qiladigan multiplikativ ta'siri 1,82 darajasiga teng bo'lib, ushbu ko'rsatkich xalqaro tahliliy adabiyotda qayd etilgan diapazonga muvofiq keldi. Olingan natija sog'liqni saqlash xizmatlari eksportini rivojlantirishning yuqori iqtisodiy samaradorligini ifoda etdi va mintaqaviy iqtisodiy siyosatda tibbiy turizmni strategik tarmoq sifatida e'tirof etish uchun zarur dalil bazasini ta'minladi.

Birinchidan, mintaqaviy darajada tibbiy turizm klasterlarini shakllantirish va klinika, mehmonxona, transport va sayohat operatorlari o'rtasidagi mahalliy ta'minot zanjirini mustahkamlash multiplikator koeffitsiyentining yuqori qiymatlariga erishish uchun asosiy yo'nalish hisoblandi.

Ikkinchidan, tibbiy turizm xizmatlari sifatini xalqaro akkreditatsiya talablariga muvofiqlashtirish, ixtisoslashtirilgan tibbiy markazlar tarmog'ini kengaytirish va xizmatlar standartlashtirilishini ta'minlash bemor oqimining barqaror o'sishi uchun zaruriy shart bo'ldi.

Uchinchidan, mintaqaviy statistik kuzatuv tizimida tibbiy turizm xarajatlarning tarmoqlar bo'yicha taqsimotini, bandlik effektini va mintaqadan tashqari import koeffitsiyentini qayd etuvchi indikatorlar majmuasini joriy etish boshqaruv qarorlarining sifatini oshirish uchun zarur axborot bazasini shakllantirdi.

To'rtinchidan, tibbiy turizm va madaniy turizmning birgalikda paketlashtirilgan xizmatlar shaklidagi rivojlanishi mintaqaning yopiq iqtisodiy zanjirini mustahkamladi va xizmatlar eksporti hajmining barqaror o'sishini ta'minladi.

Olingan metodika mintaqaviy boshqaruv organlari, xizmatlar eksporti bilan shug'ullanuvchi xo'jalik subyektlari va investitsion loyihalarni baholash bilan bog'liq tahlilchilar uchun amaliy ahamiyatga ega tahliliy apparat sifatida tavsiya etildi. Ishlab chiqilgan yondashuv mintaqaviy iqtisodiy o'sishni jadallashtirish va sog'liqni saqlash xizmatlarining xalqaro raqobatbardosh eksporti uchun ilmiy asoslangan boshqaruv asoslarini kengaytirish imkonini berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. UNWTO. Exploring Health Tourism. World Tourism Organization, 2022. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284420209>

2. Lunt N., Smith R., Exworthy M., Green S., Horsfall D., Mannion R. Medical Tourism: Treatments, Markets and Health System Implications: A scoping review. OECD, 2011. URL: <https://www.oecd.org/els/health-systems/48723982.pdf>
3. Connell J. Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification // *Tourism Management*. 2013. Vol. 34. P. 1–13. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.05.009>
4. Heung V.C., Kucukusta D., Song H. Medical tourism development in Hong Kong: An assessment of the barriers // *Tourism Management*. 2011. Vol. 32, No. 5. P. 995–1005. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.08.012>
5. WTTC. Travel & Tourism Economic Impact 2023. World Travel & Tourism Council, 2023. URL: <https://wtcc.org/research/economic-impact>
6. Patients Beyond Borders. Medical Tourism Statistics & Facts. URL: <https://www.patientsbeyondborders.com/medical-tourism-statistics-facts>
7. Hall C.M. Health and medical tourism: a kill or cure for global public health? // *Tourism Review*. 2011. Vol. 66, No. 1/2. P. 4–15. URL: <https://doi.org/10.1108/16605371111127198>
8. Smith R., Martínez Álvarez M., Chanda R. Medical tourism: A review of the literature and analysis of a role for bi-lateral trade // *Health Policy*. 2011. Vol. 103, No. 2–3. P. 276–282. URL: <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2011.06.009>
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 7-dekabr PF-5590-son “Sog‘liqni saqlash sohasini tubdan takomillashtirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni <https://lex.uz/docs/4096199>
10. Sag I., Zengul F.D. Why medical tourists choose Turkey as a medical tourism destination? // *Journal of Hospitality and Tourism Insights*. 2019. Vol. 2, No. 3. P. 296–306. URL: <https://doi.org/10.1108/JHTI-10-2018-0066>
11. Crooks V.A., Kingsbury P., Snyder J., Johnston R. What is known about the patient’s experience of medical tourism? A scoping review // *BMC Health Services Research*. 2010. Vol. 10. P. 266. URL: <https://doi.org/10.1186/1472-6963-10-266>
12. Beladi H., Chao C.C., Ee M.S., Hollas D. Medical tourism and health worker migration in developing countries // *Economic Modelling*. 2015. Vol. 46. P. 391–396. URL: <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.12.045>
13. Pocock N.S., Phua K.H. Medical tourism and policy implications for health systems: a conceptual framework from a comparative study of Thailand, Singapore and Malaysia // *Globalization and Health*. 2011. Vol. 7. P. 12. URL: <https://doi.org/10.1186/1744-8603-7-12>
14. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 19-fevraldagi 142-son “O‘zbekiston Respublikasida tibbiy turizmni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori URL: <https://lex.uz/docs/4198283>
15. Archer B.H. The anatomy of a multiplier // *Regional Studies*. 1976. Vol. 10, No. 1. P. 71–77. URL: <https://doi.org/10.1080/09595237600185081>

Copyright: © 2026 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

